

Podnětná kniha o literatuře Těšínska

MARTINEK, L.: *Identita v literatuře Těšínska. Monografie*. Kielce–Opava: STON2, ve spolupráci s Nakladatelstvím a vydavatelstvím Libor Martinek Literature & Sciences, 2015. ISBN 978-83-7273-842-4 (pro Polskou republiku), ISBN 978-80-904126-8-2 (pro Českou republiku).

Důkladně připravená kniha, která čítá 434 tiskové strany velkého formátu, je prací analytickou i syntetickou současně. Její recenzenti rozumí každý své literatuře (Bogusław Bakula, Ladislav Soldán), ale jistě i hraničním jevům, lingvista Zbyněk Holub se podílel na velmi dobré redakci. Práce má část metodologickou, literárněhistorickou a kulturně sémiotickou. To je správné, neboť se metodologicko-teoretická část tak vrací na konci ve studiích, které mapují současnou produkci a významné poetologické posuny, před nimiž stojí analýza vývojová. Je to ovšem i práce komparatistická, poněkud i genologická a nevzdává se ani axiologické dimenze, nepomíjí problémy multikulturalismu a evropského a universálního aspektu souvisejícího s globalizací, která v náznacích začala už v meziválečném období.

Autor tohoto opusu magnum, vyučující současně v Opavě a nynější polské Wrocławu (Vratislav, Breslau), se touto literaturou zabýval v řadě studií a knih, které uvádí v imponantním soupisu, v němž jemu samému náleží více než dvě tiskové strany velkého formátu. Příprava takové syntetické práce byla tedy rozsáhlá, dlouholetá, důkladná a vícestupňová, neboť jí předcházela řada studií a knih. To se ovšem projevilo v kvalitě tohoto díla, které přináší vykřičníky ve smyslu zdůrazněných míst a jejich kvalitního zpracování, na druhé straně ovšem i řadu otazníků, které otvírají okna do dalších rozměrů, kam autor jistě časem vstoupí, byť je to půda neklidná, plovoucí, křehká a vše kolem ní je značně delikátní.

Již na počátku čteme hlavní teze tzv. transformace literárního života spisovatelů českého Těšínska po roce 1990, konstatuje zesilování činnosti polských spisovatelů a také polských spolků jako takových. V 90. letech 20. století, resp. na počátku 20. století, jejichž náladu a dikci Martinkova kniha do jisté míry reflektuje, se myslelo, že budoucnost patří euroregionům, často multikulturním, smíšeným celkům, které nebudou mít vyhraněnou národní identitu. To se však nestalo nebo nenaplnilo v takové míře, jak se očekávalo. Odnárodnování jako cesta k evropanství, zmenšování významů národních států a postupná ztráta jejich suverenity narazilo často na odpor, a to se nemohlo neprojevit v internetnickém kontaktu. I když jsou spisovatelské komunity, jak Martinek přesvědčivě ukázal na činnosti řady současných tvůrců „na pomezí“ (Bogdan Trojak, Renata Putzlacher Buchtová), kde se vytváří vzájemně reálně obohacující vztah, přece jen jiné, ani ony nemohou pohyby v tomto směru zcela ignorovat.

Problémem je již pojem, který Martinek použil v jedné knize, tedy „české Těšínsko“, neboť to je v pravém slova smyslu předmětem jeho monografického zpracování, i když v názvu přítomné knihy jde o Těšínsko jako takové, i když jde zase o české Těšínsko. Je zřejmé, že oním víceetnickým a vícejazykovým prostorem je právě tzv. české Těšínsko a naopak tzv. polské Těšínsko tento charakter nemá – jde tedy o disproportní situaci, která se takto historicky utvořila. Proč, to je jistě otázka pro historiky obecné a historiky kulturní, event. politology. Nelze pomíjet ani fakt, že bohemizace a polonizace zasáhla obyvatelstvo, které se někdy hlásí k své slezské identitě, většina však přijala jako své jazyky – i literární – polštinu, resp. češtinu. Nelze také zapomínat na německou minulost regionu, neboť k německé národnosti a německému jazyku se hlásící populace byla často početnější než polská nebo česká – de facto až do roku 1945. Zdálo by se, že stíny minulosti už v současnosti zmizely, ale bylo by je asi chybné zcela pomíjet, neboť tehdejší spory byly až příliš hluboké a ostré; v souvislosti s posuzováním přítomné knihy, která svou dikcí a stylizací ukazuje spíše na historicky nosné aspekty tohoto kulturního dialogu, by rozebírání tohoto problému nebylo vhodné.

To, co je podstatou Martinkovy knihy, je hlavně podrobný výklad literárněhistorický, shromáždění obrovského, dobře klasifikovaného a interpretovaného materiálu. Martinek nezanedbává skutečně nic podstatného, opíraje o stěžejní jevy (Paweł Kubisz, Henryk Jasiczek, Władysław Sikora, Wilhelm Przeczek, Gustaw Pyszko, literární skupina '63, Gabriel Palowski, Gustaw Sajdok, Jindřich Zogata, Bogdan Trojak, Renata Putzlacher, Tadeusz Wantuła a řada dalších) období meziválečného i poválečného (po roce 1945). Jako znalec dané problematiky, v něhož za léta vyrostl, dokáže autor jemněji rozlišit jednotlivosti a specifika i názvy svých podkapitol, jimiž charakterizuje tvorbu toho kterého autora (Básník lidského těla..., Básník slezské otčiny..., Básník každodennosti; snad jen charakteristika Zogaty jako „kronikáře života beskydských horalů“ postihuje jen zlomek jeho umělecké aktivity¹). Martinek navíc velmi dobře popsal kult postmoderny, jenž zasáhl řadu mladších autorů od 90. let, zejména intertextualitu jako její podstatnou složku.

Dalším významným rysem knihy je spojení tzv. regionální multikulturní problematiky s vývojem světové kultury a literatury, pohled na tento jev očima moderní literární vědy a kulturologie (cituje často všeobecně uznávané veličiny) a vyzvednutí jakoby místní problematiky, velmi specifické a uzavřené jako jevu, jenž má evropské a světové poetologické dimenze. Tomu je věnována zejména část kulturně sémiotická, kde čteme o problematice centra a periferie, symbolice a toposech (most, řeka, hory, dům a domov), řeší tu problémy areálových studií, například zda literatura českého Těšínska patří ke kresové nebo pohraniční. Zde se ovšem dotkl velmi citlivých otázek,

1 Viz naši knížku POSPÍŠIL, I.: *Jindřich Zogata – básník vzdorných cest*. Brno: Česká asociace slavistů, 2011. ISBN 978-80-7399-634-5.

kteřé daleko přesahují literaturu a kulturu a směřují razantně do politiky. Jistě by bylo možné s leccím polemizovat nebo něco formulovat jinak, tedy i ostřeji, vyhraněněji, ale při množství látky je to irelevantní.

Syntetický ráz Martinkovy knihy se projevuje také ve snaze spojit vše, co může být k danému tématu využito, tedy někdy jde o spojování jen stěží spojitelného. Autor se opírá o různé směry české a díle i polské literární vědy, a to osobnostně i jinak velmi protikladné, tedy čerpá současně z těch, „kteří spolu mluví“ i z těch, „kteří spolu nemluví“; to jeho dílu dodává dynamiku a porci objektivitu ve smyslu *audiatur et altera pars*, ale zase tu slabne výkladová a koncepční jednoznačnost, vyhraněnost, vymezenost, neboť s onou až přílišnou otevřeností je spojena i kompromisně menší míra barvitosti a krajnosti, jež je pro vědu, zvláště zabývající se problematickými a nevyjasněnými tématy, tak žádoucí.

Nejsem přímo odborníkem na danou problematiku, i když jsme se některých jevů okrajově dotkl (Zogata, Putzlacher Buchtová, Drahomír Šajtar aj.); na Martinkovo dílo mohu pohlížet spíše z odstupů a nadhledu, a proto musím ocenit to, jak v rámci takto detailně koncipované knihy, bez níž se neobejde nikdo, kdo by se chtěl zabývat problematikou literatury Těšínska, menšinovými jevy, multikulturalismem a česko-polskými literárními vztahy, pozvedl problematiku parciální do roviny obecné a někde i nejobecnější. Prokázal, jak mezikulturní kontakt *sine ira et studio*, bez revizionistických, nacionalistických tendencí, rozdmýchávání starých národnostních sporů, bez snahy získat dominanci v drobnostech, pohybů, jež jsou často skryté nebo poloskryté a o to zákeřnější, se nesmírně obohacuje každá národní literatura, na styku jazyků a kultur vznikají nové hodnoty a celkově se obohacuje lidská dimenze umění jako takového. Z tohoto hlediska mohl autor věnovat přece jen větší pozornost, i když mnohé je naznačováno průběžně a zejména v třetím, sémiotickém oddíle, vztahu „velké“ literatury české a hlavně polské k této jejich „regionální“ větvi, jejímu místu v těle národní literatury. Při podobné rozsáhlosti a zásadnosti výzkumu se tu také mohly objevit knihy badatelů, kteří se zabývají menšinovými literaturami u sousedů, např. Peter Andruška v případě slovensko-maďarských vztahů, které se v něčem mohou česko-polským – při všech odlišnostech (zejména směrem k současnosti) podobat. Poněkud šokuje – při výskytu i méně důležitých postav – absence díla Dionýze Ďurišina, zvláště když na vše zde vrhá stín jeho meziliterárnost. Nicméně strukturně vnesl Martinek do tohoto bádání vspělou metodologii dotaženou up to date (Geertz, Allen, Ricoeur, Giddens, Sloterdijk), nezapomněl ani na domácí české veličiny, které se touto tematikou zabývají, metody areálové a sémiotické a také umění literárního portrétu, jež využil zejména v prostředním oddílu knihy, který je souborem takových výstižných osobnostních medailonů. Autor v této práci pokračuje i v podobě rozsáhlejších autorských monografií, z nichž o jedné ještě napíšeme (Henryk Jasiczek, 2016). Jak dokládá jeho rozsáhlá tvorba (desítky titulů,

často poměrně obsáhlých), organizovaná stupňovitě, kdy materiál knihu od knihy narůstá a vychází především ze speciálního, areálového hlediska (literatura Krnovska, Těšínska) pohledem diachronním i synchronním, funkcionálním, stal se Libor Martinek (roč. 1965), jenž projevil ve svém oboru neobyčejnou píli a vytrvalost, významným znalcem problematiky menšinové literatury, národně a jazykově smíšených regionů a meziliterárních vztahů, oblasti, jež sice byla badatelsky mapována mnohem dříve, ale takto komplexně a podrobně i ve vztahu k žhavé současnosti nikoli. Řada témat a problémových okruhů však ještě zůstává otevřena dalšímu zkoumání.

Ivo Pospíšil

Postmoderní překračování žánru odborné literatury?

ЕСАУЛОВ, И.: *Постсоветские мифологии. Структуры повседневности*. Москва: Академика, 2015. 616 s. ISBN 978-5-4225-0097-0.

Ivan Jesaulov (* 1960) je ruský filolog, specialista v oblasti teorie literatury, poetiky a metodologie humanitních věd. Jako autor devíti monografií a více než tří set vědeckých statí věnovaných teorii, poetice a historii ruské literatury patří k osobnostem známým nejen v ruském akademickém prostředí, ale i ve světě. V postsovětském období se snažil uchovat osobní nezávislost, což výrazně zbrzdilo jeho publikační činnost. Přednášel na prestižních západoevropských univerzitách a v USA. Od roku 2011 je vedoucím katedry teorie a historie slovesnosti Ruské pravoslavné univerzity sv. Jana Bohoslova, od roku 2012 profesorem na Literárním institutu M. Gorkého. V letošním roce obdržel Buninovu cenu za literaturu. Žije v Moskvě.

Název publikace odkazuje k tématu autorova dlouhodobého zájmu: o mytologiích psal Jesaulov v minulosti nejednou. V knize, již předkládá čtenářům tentokrát, se snaží ukázat „postsovětské struktury každodennosti“, přičemž si je vědom toho, jak píše v úvodu, že nemůže být objektivním a nestranným pozorovatelem. Sám se totiž nachází uvnitř historického procesu, který zkoumá.

Publikace je žánrově poněkud neobvyklá, neboť její první část nazvaná *Mytologie každodennosti: utváření postsovětského diskursu* je dokumentárním přepisem internetového portálu <http://esaulov.net>, na němž autor od ledna 2012 pravidelně komentuje každodenní události ve své zemi. S tím korespondují i názvy kapitol jako: *Bolševické konotace novoročního projevu prezidenta Medveděva*, *Pussy Riot: jurodivost, nebo šaškovství?*, *Reformy vzdělávání probíhají bolševickými metodami* apod. Společně s pohledem autora jsou publikovány i reakce čtenářů, případně autorova polemika s nimi.